

Олександр ДРОЗДОВ
адвокат, доцент кафедри кримінального процесу, член Комісії з питань правової
реформи при Президентові України, член Науково-консультативних рад при
Верховному Суді та Конституційному Суді України, к. ю. н., доцент, заслужений юрист
України

Олена ДРОЗДОВА
адвокат, доцент кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-
гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука, к. ю. н.

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ¹ ВІД 19 ЛИСТОПАДА 2019 РОКУ У СПРАВІ «РАЗВОЗЖАЄВ ПРОТИ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ І УДАЛЬЦОВ ПРОТИ РОСІЇ»²

ФАКТИ. Другий заявник – У. був одним із організаторів мітингу, запланованого на 6 травня 2012 року проти імовірної фальсифікації парламентських та президентських виборів. Мітинг мав пройти кількома вулицями Москви і завершитись мітингом в районі парку на Болотній площі та Болотній набережній.

В день мітингу, участь в якому брали тисячі осіб, протестувальники виявили, що поліція заблокувала площу, залишивши доступ лише до набережної. Лідери мітингу, у тому числі й У., провели короткостроковий сидячий протест, тоді як інші учасники мітингу намагались пройти крізь поліцейський кордон навколо площі. Зрештою, правоохоронці оголосили мітинг завершеним, і роботу розпочали співробітники спецпідрозділів. Після цього відбулось декілька сутичок протестувальників та правоохоронців. Другого заявника У. та інших лідерів мітингу було заарештовано.

Органи влади розпочали провадження за фактом масових заворушень. Щодо У. було обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту з лютого 2013 року до його засудження судом першої інстанції в липні 2014 року. Перший заявник – Р. – політичний активіст, який на час подій був помічником депутата Державної Думи, в жовтні 2012 році прибув до Києва, де планував подати заяву про отримання притулку. Він стверджував, що його викрали невідомі особи, силою помістили до мікроавтобусу та відвезли назад до Росії проти його волі, де його змусили зізнатись у підготовці політичних заворушень і насильстві.

¹Далі — ЄСПЛ, Європейський Суд, Старсбурзький суд або Суд

² URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-198480>

В липні 2014 року заявників було визнано винними в організації масових заворушень 6 травня 2012 року і кожному із них було призначено покарання у виді чотирьох років і шести місяців позбавлення волі. Їхні апеляційні скарги були відхилені, в січні 2016 року Верховний суд відмовив у перегляді їхніх справ у порядку нагляду.

Перший заявник подав скарги до ЄСПЛ стосовно його стверджуваного викрадення та відсутності ефективного розслідування щодо цього факту Україною та Росією згідно з вимогами положення статті 3 Конвенції (заборона катування) та статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність); окрім цього, перший заявник вказував на відсутність медичного лікування під час досудового тримання під вартою та вплив на стан його здоров'я інтенсивного графіку судових слухань.

Обидва заявники вказували на порушення статті 5 Конвенції стосовно їх досудового тримання під вартою; другий заявник скаржився на надмірну тривалість домашнього арешту. Заявники також скаржилися на порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо обвинувачення у масових заворушеннях. Посилаючись на положення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), перший заявник скаржився на те, що йому відмовили у проханні залишити місце тримання під вартою для відвідин його помираючої матері або бути присутнім на її похоронах, і що його відправили відбувати покарання до установи в м. Красноярськ, яка розташована далеко від його рідного міста – Москви.

Окрім іншого, заявники скаржились на порушення статті 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів) та статті 11 Конвенції (право на свободу зібрань та об'єднань) за визнання їх винними у масових заворушеннях під час мітингу. Другий заявник також подав скаргу у контексті порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (право на мирне володіння майном) у зв'язку із накладенням арешту на його майно³.

ПРАВО.

I. Стверджуване порушення Росією і Україною статей 3⁴ і 5⁵ Конвенції у зв'язку із стверджуваним викраденням і жорстоким поведінням першого заявника

³ URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_ESPL_41.pdf.

⁴ Стаття 3 (Заборона катування)

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню.

⁵ Стаття 5 (Право на свободу та особисту недоторканність)

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

«...»

2. Оцінка суду

(а) Основні принципи

169. Згідно прецедентній практиці Суду, відповідальність держави виникає відповідно до статей 3 і 5 Конвенції, зокрема, якщо, усвідомлюючи незаконність затримання, навіть приватними особами, влада погодилася з цим або не змогли покласти край цьому (див. Рієра Блуме та інші проти Іспанії № 37680/97, §§ 29-35, ЄСПЛ 1999 VII Статуту; Медова проти Росії, №. 25385/04, §§ 123-25, 15 січня 2009 року; Ранцев проти Кіпру та Росії, №. 25965/04, §§ 319-21, ЄСПЛ 2010 р. (витяги); Лопатін і Медведський проти України, №. 2278/03 і 6222/03, § 85, 20 травня 2010 року; і Коваль та інші проти України, №. 22429/05, §§ 54 і 73, 15 листопада 2012 року).

170. В тих випадках, коли будь-яка особа висуває аргументоване твердження про те, що воно поставили під серйозний жорстокому поводженню з боку поліції або інших таких агентів держави незаконно і з порушенням статті 3, це положення побічно вимагає проведення ефективного офіційного розслідування (див. Ассенов та інші проти Болгарії, 28 жовтня 1998 § 102, Reports of Judgments and Decisions 1998 VIII, та Мокану і інші проти Румунії [ВП], nos. 10865/09 та 2 інших, §§ 315-25, ECHR 2014 (витяги)). Крім того, це позитивне зобов'язання в принципі не може розглядатися як обмежене виключно випадками

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

ф) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту "с" пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

жорстокого поводження з боку державних агентів (див. М.С. проти Болгарії, №. 39272 / 98, § 151, ECHR 2003 XII).

171. Хоча обсяг позитивних зобов'язань держави може різнитися між випадками, коли поводження, яке суперечить статті 3, було скоєно за участю державних агентів, і випадками, коли насильство відбувається приватними особами (див. Бегановіч проти Хорватії, №. 46423/06, § 69, 25 червня 2009 року), вимоги щодо офіційного розслідування аналогічні. Для того щоб розслідування вважалось "ефективним", воно в принципі має бути здатне привести до встановлення фактів у справі, а також до виявлення та покарання винних. Це не обов'язок результату, а обов'язок засобів. Влада повинна була вжити розумних заходів для забезпечення збереження доказів, що стосуються цього інциденту, включаючи, зокрема, показання свідків і судово-медичні докази. Будь-який недолік в розслідуванні, який підриває його здатність встановити причину травм або особу відповідальних осіб, буде ризикувати порушити цей стандарт, і вимога оперативності та розумної експедиції має на увазі в цьому контексті (див., серед багатьох рішень, Міхеєв проти Росії, №. 77617/01, §§ 107 і далі., 26 січня 2006 року, і Ель-Масрі проти колишньої югославської республіки Македонії [ВП], № 39630/09, §§ 183-85, ЄСПЛ 2012).

172. У випадках, передбачених статтями 2 і 3 Конвенції, коли мова йде про ефективність офіційного розслідування, суд часто оцінює, чи оперативно влада відреагувала на скарги у відповідний час (див. Лабіта проти Італії [ВП], №. 26772/95, §§ 133 та ін., ЄСПЛ 2000 IV). Було розглянуто відкриття проваджень, затримки в прийнятті заяв (див. Timurtaş проти Туреччини, №. 23531/94, § 89, ECHR 2000 VI і Текін проти Туреччини, 9 черня 1998 § 67, Reports 1998 IV) і тривалість часу, витраченого на початкове розслідування (див. Indelicato проти Італії, № 31143/96, § 37, 18 жовтня 2001 року).

173. У випадках стверджуваного викрадення, пов'язаного з жорстоким поводженням, суд визнав, що характер і обсяг процесуального зобов'язання держави розслідувати стверджуване викрадення були однаковими щодо обох статей 3 і 5 Конвенції (див. Ель-Масрі, згадане вище, § 242, і, mutatis mutandis, Медова, згадане вище, § 123).

(б) Застосування наведених принципів у цій справі

174. Суд зазначає, що твердження заявника про викрадення і жорстоке поводження стосуються як негативних, так і позитивних зобов'язань Росії і України за статтями 3 та 5 Конвенції. Що стосується негативних зобов'язань, то в тій мірі, в якій може бути витлумачено, як стверджує заявник, про причетність російської влади до його викрадення та співробітництво або мовчазної згоди української влади, немає ніяких доказів того, що викрадачі діяли від імені російської влади або що українська влада активно або пасивно брали участь у

викраденні. Таким чином, суд не вбачає підстав для визнання будь-якої держави-відповідача порушниками матеріально-правових гарантій цих положень.

175. З іншого боку, суд вважає, що заявник подав оспорювану заяву про викрадення і жорстоке поводження, яке він висунув перед владою обох держав. Він зазначає, що суттєві факти, що лежать в основі скарги першого заявника на викрадення, не були оскаржені жодним з урядів-відповідачів. Всі сторони погодилися, що вранці 19 жовтня 2012 року перший заявник перебував в Києві і що близько 9 години вечора в той же день він перетнув українсько-російський кордон на автомобілі. Український уряд також підтвердив, але не оскаржив російський уряд, що він відвідав офіс HIAS того ранку і потім пішов на обід, але не повернувся в офіс.

176. Крім того, українська влада визнала, що приблизно о 4 годині дня в той же день співробітник юридичної служби HIAS повідомив в київську поліцію про можливе викрадення першого заявника і зажадав, щоб це було розслідувано в рамках кримінального провадження. З огляду на, що, за словами очевидців, першого заявника силоміць посадили в транспортний засіб, ця скарга свідчить не тільки про те, що він був незаконно позбавлений волі, а й про те, що існувала небезпека жорстокого поводження з ним з боку правопорушників. З моменту отримання цієї інформації українська влада взяла на себе зобов'язання розслідувати інцидент відповідно до статей 3 і 5 Конвенції.

177. Фактично, українська влада не заперечувала, що вона були зобов'язана провести ефективне розслідування у цій справі. Однак спочатку вони відмовилися порушувати кримінальну справу після поверхневого розслідування, яке закінчилося рішенням від 7 грудня 2012 року про відмову в порушенні кримінальної справи. Українська влада побічно визнала, що це розслідування не є ефективним розслідуванням. У грудні 2014 року вони взяли на себе зобов'язання виконати одну з них (див. пункт 163 вище). Однак за відсутності будь-якого звіту уряду-відповідача про хід цих проваджень суд не може не зробити висновок про те, що українська влада дотепер не виконали це зобов'язання.

178. Що стосується російської влади, до яких перший заявник звернувся зі скаргою незабаром після його арешту в Москві, то російський уряд заявив, що його твердження були необґрунтованими, оскільки перший заявник не отримав жодних тілесних ушкоджень, які він міг би продемонструвати як доказ. Однак суд не вважає відсутність пошкоджень достатньою підставою для відхилення скарги такого роду. Представивши свідчення співробітників HIAS, заявник представив *prima facie* справу про викрадення, можливо пов'язаному з нелюдським або принижуючим гідність поводження під час його переведення в Росію, що поставило російську владу перед обов'язком розслідувати його. Якщо вони не могли зробити будь-яких практичних кроків в напрямку розслідування через

відсутність територіальної юрисдикції, вони були зобов'язані звернутися за допомогою до української влади (див. Гюзелюртлу і інші, згадане вище, §§ 232-33), але цього зроблено не було. У будь-якому випадку наказ про викрадення першого заявника був нібито відданий в Росії, і російська влада мала перевірити ці твердження. Крім того, позбавлення волі і жорстоке поводження з першим заявником імовірно тривали на території Росії. Тому суд не може погодитися з тим, що російська влада не могли вчинити жодних дій в межах своєї компетенції.

179. Суд робить висновок, що влада жодної з держав-відповідачів не вжили необхідних кроків для перевірки правдоподібних тверджень першого заявника про викрадення і жорстоке поводження з ним з боку невстановлених осіб.

180. Україна порушила процесуальні гарантії статей 3 і 5 Конвенції, не провівши ефективного розслідування тверджень заявника про незаконне позбавлення волі і нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження на території України.

181. Росія порушила процесуальні гарантії статей 3 і 5 Конвенції, не провівши ефективного розслідування тверджень заявника про те, що він був незаконно викрадений і зазнав жорстокого поводження з боку російських агентів державних, що діють в Україні, а також його тверджень про незаконне позбавлення волі і нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження на території Росії.

II. Стверджуване порушення Росією статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю надання медичної допомоги першому заявнику, і інтенсивним графіком судових засідань.

«...

2. Оцінка суду

186. Суд зазначає, що, згідно з медичним висновком від 12 листопада 2014 року, протягом цього року артеріальний тиск першого заявника періодично підвищувався до 170/100, але на момент виписки з лікарні воно становило 120/70. Хоча заявник стверджував, що оновлений діагноз гіпертонії третього ступеня довів, що умови його утримання під вартою і відсутність медичної допомоги завдали шкоди його здоров'ю, суд вважає це недостатнім для встановлення порушення статті 3 Конвенції. Медичні документи, подані урядом (див. пункти 102-106 вище), свідчать про те, що він регулярно відвідував різних медичних фахівців і проходив лікування в зв'язку з різними порушеннями його здоров'я. Його двічі поміщали в тюремну лікарню, зокрема після серцевого нападу, і проводили коронарографію для діагностики його стану. Перший заявник не навів будь-яких прикладів відмови або відмови в наданні йому медичної допомоги в

зв'язку з конкретною потребою. З цього випливає, що російська влада виконала свої позитивні зобов'язання з надання заявнику відповідної медичної допомоги.

187. Аналогічним чином, в матеріалах справи немає нічого, що могло б підтвердити твердження першого заявника про погані умови утримання під вартою або зв'язати їх зі станом його здоров'я.

188. Що стосується інтенсивності графіка судових засідань, то суд зазначає, що раніше він розглядав недолік сну, викликаний частотою і тривалістю тюремних перевезень, як фактор, що збільшує лікування для досягнення в цілому мінімального рівня тяжкості, необхідного для характеристики його як такого, що принижує гідність за змістом статті 3 Конвенції (див. Ярослав Белоусов проти Росії, № 2653/13 і 60980/14, § 110, 4 жовтня 2016 року). Суд зазначає, що, на думку обох сторін, слухання проводились чотири дні в тиждень, приблизно з 11 години ранку до 5 години вечора. Однак це не включало час, який перший заявник провів під час доставляння зі слідчого ізолятора до суду. В ході судового розгляду він регулярно скаржився на свої дострокові виїзди зі слідчого ізолятора - вже о 6 годині ранку - і пізніше прибуття після слухань, зазвичай після 11 години вечора, але іноді після опівночі, і просив суд скоротити частоту слухань, перевести його в інший слідчий ізолятор або застосувати запобіжний захід, не пов'язаний з позбавленням волі. Уряд не прокоментував заяви заявника про його ранній виїзд і пізніше прибуття. Із звіту слідчого ізолятора слід, що час прибуття становив 10.15 вечора, що означає, що у першого заявника було сім годин і сорок п'ять хвилин до того, як його заберуть для слухання на наступний день. Суд вважає, що час відпочинку, наданий таким чином першому заявнику, був далеко не достатнім (див. також пункти 254-255 нижче). Однак у цій справі наявна інформація про інтенсивність судового розгляду сама по собі або в поєднанні з іншими елементами, відомими про умови тримання першого заявника під вартою і наданої йому медичної допомоги, не дозволяє суду зробити висновок про те, що це досягло порога тяжкості, необхідного для кваліфікації його як такого поводження, що принижує гідність за змістом статті 3 Конвенції.

189. З цього випливає, що скарга першого заявника на порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з поганим рівнем наданої йому медичної допомоги, інтенсивністю графіка судових засідань і умовами в будівлі суду є явно необґрунтованою і мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 а) і 4 статті 35 Конвенції.

III. Стверджуване порушення Росією статті 5 Конвенції у зв'язку з затриманням першого заявника

190. Перший заявник скаржився відповідно до пункту 1 статті 5 Конвенції на те, що його позбавлення волі в період з 19 по 21 жовтня 2012 року або десять днів його попереднього ув'язнення в 1997 році не були прийняті до уваги при

розрахунку терміну його попереднього ув'язнення. Крім того, він стверджував, що рішення про попереднє ув'язнення його не було заснованим на "обґрунтованій підозрі" у вчиненні ним кримінального злочину. Він також скаржився на те, що його попереднє ув'язнення не було виправдано "відповідними і достатніми причинами", як того вимагає пункт 3 статті 5 Конвенції.

«...

2. Оцінка суду

198. Термін тримання під вартою, який підлягає врахуванню у даній справі, розпочався 21 жовтня 2012 року, коли був заарештований перший заявник, і закінчився 24 липня 2014 року, коли суд першої інстанції виніс йому обвинувальний вирок. Відповідно, період, який слід взяти до уваги, становить один рік, дев'ять місяців і три дні. Беручи до уваги цей значний термін тримання під вартою в світлі презумпції на користь звільнення, суд вважає, що російська влада мала висунути досить вагомі підстави для тримання заявника під вартою протягом такого тривалого періоду часу.

199. У первинному рішенні про взяття під варту вказувалося, що перший заявник міг переховуватися і перешкодити здійсненню правосуддя, знищувати докази і здійснювати вплив на свідків через його тісні зв'язки в Росії і за кордоном, його регулярні поїздки за кордон, наявності у нього закордонного паспорта, відсутність постійної роботи і того факту, що він не проживав за своєю зареєстрованою адресою в Іркутську. Суд також визнав, що перший заявник, ймовірно, продовжить свою злочинну діяльність, оскільки він був затриманий на стадії підготовки злочину. Він взяв до уваги повідомлення поліції про те, що заявник раніше зник і був оголошений в розшук. У постановах про продовження строку дії рішення суду продовжували покладатися на інформацію про те, що він раніше намагався втекти, що у нього немає роботи або постійного доходу і що він не проживає за своєю зареєстрованою адресою в Іркутську. У деяких рішеннях про продовження терміну вони також посилялися на тяжкість обвинувачень і його попереднє переслідування за інші кримінальні злочини. Продовження строку розслідування, призначеного для закінчення розслідування, також вказувало на те, що продовження такого строку було необхідно для надання першому заявникові доступу до матеріалів кримінальної справи. Відповідаючи на прохання першого заявника замінити його тримання під вартою домашнім арештом за адресою його дружини в Москві, суди зазначили, що він не був зареєстрований за цією адресою.

200. В даному випадку суд готовий визнати, що характер і тяжкість злочинів, інкримінованих першому заявнику, тобто підготовка масових заворушень, могли зіграти певну роль у виборі запобіжного заходу на

початковому етапі розслідування. Разом з тим він знову заявляє, що, хоча серйозність висунутих обвинувачень і суворість винесеного вироку мають значення при оцінці ризику того, що обвинувачений може переховуватися, знову вчинити злочин або перешкодити здійсненню правосуддя, вони не можуть самі по собі служити виправданням тривалих строків тримання під вартою (див. Ілійков проти Болгарії, № 33977/96, § § 80 і 81, 26 липня 2001 року, і Артемов проти Росії, № 14945/03, § 77, 3 квітня 2014 року).

201. Він зазначає, що протягом усього періоду тримання під вартою першого заявника національні суди визнавали, що існує ризик його втечі через інформацію поліції про його попередні спроби втекти від слідства, а також його відсутності за зареєстрованою адресою і відсутності роботи. Посилання на його часті поїздки, наявність у нього закордонного паспорта і його зв'язку в Росії і за кордоном не фігурували в наступних постановках про взяття під варту. Тому суд розгляне питання про те, чи залишалися три вищезгаданих фактора актуальними і достатніми на більш пізніх стадіях кримінального судочинства.

202. Він зазначає, що суди надали великого значення повідомленнями поліції про спробу першого заявника втікти і його оголошення в розшук у жовтні 2012 року. Однак, згідно з офіційною версією, це був перший заявник, який з'явився 21 жовтня 2012 року, щоб здатися і зізнатися. Більш того, на момент своєї поїздки в Україну в жовтні 2012 року він не мав статусу підозрюваного у кримінальній справі і не підлягав будь-якому запобіжному заходу; його відсутність за зареєстрованою адресою в той час, коли влада вирішила висунути обвинувачення, не було порушенням будь-якого правила чи зобов'язання. Звісно ж, що суди не провели ретельної оцінки інформації, представленій поліцією, і не взяли під сумнів їх суперечливі твердження щодо попередніх спроб першого заявника втекти. Що стосується відсутності у заявника постійної роботи і того факту, що він не був зареєстрований за своєю фактичною адресою в Москві, то суд вважає, що національні суди не представили задовільного пояснення того, чому ці обставини стали перешкодою для застосування інших запобіжних заходів, зокрема домашнього арешту. Крім того, він стверджував, що його попереднє ув'язнення не було засновано на "обґрунтованій підозрі" у вчиненні ним кримінального злочину. Він також скаржився на те, що його попереднє ув'язнення не було виправдано "відповідними і достатніми причинами", як того вимагає пункт 3 статті 5 Конвенції.

203. Аналогічним чином, доводи судів не містили достатніх подробиць, які дозволяють суду підтвердити їх висновок про те, що на більш пізніх стадіях розслідування і в ході судового розгляду заявник раніше піддавався ризику повторного вчинення правопорушення, фальсифікації доказів і здійснення впливу на свідків. Відповідно, у суду немає підстав вважати, що ці ризики не могли бути ефективно усунені за допомогою інших превентивних заходів.

204. Суд далі зазначає, що 7 жовтня 2013 року національний суд продовжив строк попереднього ув'язнення заявника, зокрема, щоб надати йому і його адвокату достатній час для доступу до матеріалів розслідування. Однак неясно, чому заявник повинен був залишатися в ув'язненні саме для цієї мети. Зрозуміло, в разі звільнення він міг би отримати доступ до цього дос'є на тих само умовах, що і особи, до яких ніколи не застосовувалося попереднє ув'язнення. Крім того, суд раніше встановив, що положення російського законодавства, що стосуються продовження строку тримання під вартою до вивчення матеріалів справи обвинуваченим, які не були передбачені в їх застосуванні в порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (див. Царенко проти Росії, № 5235/09, § § 59-63, 3 березня 2011 року, і Пятков проти Росії, № 61767/08, § § 86-91, 13 листопада 2012 року).

205. Беручи до уваги наявні в його розпорядженні матеріали, суд вважає, що, не звернувшись до конкретних фактів або не розглянувши альтернативні запобіжні заходи, влада продовжила термін тримання першого заявника під вартою з підстав, які, хоча і є "доречними" для початкового періоду, проте не можуть вважатися "достатніми" для обґрунтування його тримання під вартою на строк понад один рік і дев'ять місяців.

206. Відповідно, мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

IV. Стверджуване порушення Росією статті 5 Конвенції у зв'язку з домашнім арештом другого заявника

«...

207. Другий заявник скаржився на підставі пунктів 1 і 3 статті 5 Конвенції, що його домашній арешт до суду був незаконним і надмірно тривалим.

...

2. Оцінка суду

212. Відповідні загальні принципи, застосовні в цій справі, були узагальнені судом у справі Бузаджі проти Республіки Молдова ([ВП], див. Вище, § § 86-91). Зокрема, домашній арешт з урахуванням його ступеня та інтенсивності вважається позбавленням волі за змістом статті 5 Конвенції. Суд постановив, що цей вид позбавлення волі вимагає наявності відповідних та достатніх підстав, як і в разі попереднього ув'язнення. Він уточнив, що поняття "ступінь" і "інтенсивність" в його прецедентному праві в якості критеріїв застосовності статті 5 стосуються тільки ступеня обмеження свободи пересування, а не відмінностей в комфорті або внутрішньому режимі в різних місцях утримання під вартою. Таким чином, суд буде застосовувати одні і ті ж критерії позбавлення волі, незалежно від місця тримання заявника під вартою (там само, § § 104 і 113-14).

213. Беручи до уваги обставини домашнього арешту другого заявника, описані в пункті 44 вище, суд вважає, що застосування до нього цього запобіжного заходу в період з 9 лютого 2013 року по 24 липня 2014 року, тобто більш ніж на один рік і п'ять місяців, являло собою позбавлення волі за смыслом статті 5 Конвенції.

214. Суд зазначає, що зміст другого заявника під домашнім арештом було виправдано невиконанням ним попереднього запобіжного заходу, а саме зобов'язання не виїжджати з Москви і вести себе належним чином, зокрема щодо його участі в публічних заходах, оскільки, принаймні, в одному випадку він був підданий адміністративному покаранню за порушення порядку проведення публічних заходів. Хоча другий заявник визнав останню санкцію незаконною і не мав відношення до даного запобіжного заходу, суд зазначає, що кримінальне обвинувачення у цій справі пов'язано з заворушеннями під час публічного заходу; таким чином, посилення на поведінку заявника на зібраннях в період, коли на нього було покладено відповідні зобов'язання, була доречна для оцінки ризику його повторного вчинення. Таким чином, принаймні одна з підстав, на яке посиляються органи влади, може бути названо такою, що дійсно відповідає меті обмежень, дозволених пунктом 1 с) статті 5, і не представляється, що з боку влади був який-небудь елемент несумлінності або обману (див. Сааді проти Сполученого Королівства [ВП], №. 13229 / 03, § 69, ECHR 2008, і наведені в ньому випадки). Таким чином, ніякого порушення пункту 1 статті 5 в цьому відношенні не було. Питання у тому, що підстави, які мають бути "доречними" і "достатніми" для виправдання домашнього арешту, повинні розглядатися відповідно до пункту 3 статті 5 Конвенції (див. Бузаджі, згадане вище, пункт 61).

215. Як зазначалося вище, домашній арешт другого заявника було виправдано тим, що він не дотримувався попереднього запобіжного заходу, а саме зобов'язання залишатися в Москві і вести себе належним чином. Незважаючи на те, що в числі підстав були вказані також ризики його впливу на свідків, продовження злочинної діяльності, знищення доказів і перешкоджання ходу кримінального провадження, суд не вказав будь-яких конкретних фактів, що свідчать про існування цих ризиків. Тяжкість звинувачень, наявність у другого заявника закордонного паспорта, тимчасове проживання його дружини і дітей в Україні та його зв'язки були згадані в загальному порядку, і ці обставини вже існували на момент ухвалення рішення про застосування початкового запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Тому їх не можна вважати доречними для заміни його іншою превентивним заходом.

216. Відповідно, суд визначить, чи могло порушення зобов'язання саме по собі виправдати домашній арешт другого заявника.

217. Визнавши другого заявника порушником даного зобов'язання, національний суд спочатку зазначив його часті відлучки з його адреси та поїздки в інші регіони і за кордон, а також дійшов висновку, що існує небезпека його втечі. Цей висновок був заснований виключно на одному повідомленні, в якому говорилося, що співробітник поліції не зміг зв'язатися з заявником, щоб викликати його для отримання обвинувального висновку 26 жовтня 2012 року. Однак з представлених сторонами матеріалів випливає, що в цей день другий заявник особисто був присутній під час процедури пред'явлення обвинувачення. Відповідно, навіть якщо в одному випадку за три дні до цього заявник не відповів на телефонний дзвінок, це не мало ніякого значення для ходу розслідування. Крім того, в матеріалах справи немає нічого, що підтверджувало б твердження про те, що труднощі з контактуванням з другим заявником були повторюваною проблемою або що, заявник виїхав за межі міста Москви в порушення зобов'язання. Відповідно, ризик його втечі не був у достатній мірі продемонстрований в судовому рішенні про застосування домашнього арешту.

218. По-друге, щодо стверджуваного порушення зобов'язання виявляти належну поведінку суд спирався на інформацію про участь другого заявника щонайменше в трьох мітингах опозиції, один з яких привів до адміністративного засудження за проведення публічного заходу, який не відповідає встановленій законом процедурі; на цій підставі він встановив наявність ризику його повторного вчинення. Як було встановлено вище, участь другого заявника в публічних заходах і його поведінка на них можуть бути законно прийняті до уваги з урахуванням характеру звинувачень у кримінальній справі (див. пункт 214 вище). Незважаючи на незгоду заявника з адміністративним засудженням, суд, який прийняв рішення про застосування запобіжного заходу, не був зобов'язаний переглядати адміністративні звинувачення, встановлені іншим компетентним судом. Для цілей його первісного двомісячного утримання під вартою посилання на остаточне судові рішення може розглядатися як "доречне" і "достатнє". Однак п'ять наступних рішень, в кінцевому рахунку продовжили термін його домашнього арешту більш ніж на сімнадцять місяців, знову посилалися на причини, викладені в первісному рішенні, без нової оцінки збереження їх актуальності і достатності. Зокрема, залишається непоясненим, чому первісна оцінка судом того, що ризик повторного правопорушення може бути належним чином зменшений двомісячним терміном утримання під вартою, повинна бути переглянута. В продовження не згадувалося ніяких обставин, що виникли протягом перших двох місяців домашнього арешту, що вказують на намір заявника здійснити повторний злочин, або будь-яких зовнішніх причин, які вказують на збереження цього конкретного ризику. Крім того, суди систематично відхиляли клопотання заявника про звільнення під заставу без вказівки причин, що виходили б за рамки формальної вказівки на те, що її недостатньо в якості запобіжного заходу.

219. З цього випливає, що влада не змогла переконливо продемонструвати збереження ризиків, пов'язаних з втечею і повторним злочином другого заявника, що виправдовувало продовження терміну його утримання під вартою більш ніж на сімнадцять місяців.

220. Суд вважає, що не було допущено порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, а також порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

V. Стверджуване порушення Росією статті 6 Конвенції⁶

«...»

2. Оцінка суду

(а) Роздільне кримінальне провадження щодо Л. і його засудження на підставі угоди про визнання винуватості

244. Суд зазначає, що кримінальне провадження, спочатку проводилося відносно трьох співучасників, а саме заявників і Л., було розділено на дві окремі кримінальні справи, одна з яких - щодо Л. - призвела до засудження останнього в прискореному порядку на підставі угоди про визнання винуватості. Згодом Л. свідчив в суді в якості свідка, що, на думку заявників, підривало загальну справедливість судового розгляду по їх кримінальній справі. Раніше суд розглянув скарги на відсутність гарантій, пов'язаних з аналогічними процедурами, і узагальнив відповідні принципи, застосовні до встановлення фактів і використання показань співучасників, як свідків у рамках окремих

⁶ Стаття 6 (Право на справедливий суд)

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

г) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача.

проваджень (див. Навальний і Офіцеров проти Росії, № 46632/13 та 28671 / 14, § § 96-101 і 105-05, 23 лютого 2016 г.), ухваливши таке:

«99. Суд визнає, що в складного кримінального провадження за участю декількох осіб, які не можуть бути засуджені разом, посилення суду першої інстанції на участь третіх осіб, які згодом можуть бути судимі окремо, можуть бути необхідними для оцінки вини підсудних. Суди, які розглядають кримінальні справи зобов'язані якомога повно і точно встановлювати обставини справи, що мають значення для оцінки юридичної відповідальності обвинуваченого, і вони не можуть представляти встановлені факти як прості твердження або підозри. Це також відноситься до фактів, пов'язаних з участю третіх осіб, хоча, якщо такі факти повинні бути представлені, суд повинен уникати надання більшої інформації, ніж це необхідно для оцінки юридичної відповідальності обвинувачених під час судового розгляду. Навіть якщо закон прямо заявляє, що ніякі висновки про винуватість особи не можуть бути зроблені за підсумками кримінального провадження, в якому воно не брало участь, судові рішення повинні бути сформульовані таким чином, щоб уникнути будь-якого потенційного попереднього судження про винність третьої особи, щоб не поставити під загрозу справедливості судового розгляду пред'явлених звинувачень в іншій справі (див. Караман, процитовано вище, § § 64 65).

...

104. Раніше суд виділив першу і найбільш очевидну гарантію, яка повинна бути забезпечена, коли співучасники постають перед судом в рамках окремих проваджень, зокрема зобов'язання судів утримуватися від будь-яких заяв, які можуть мати преюдиційне значення для незавершеного провадження, навіть якщо вони не є обов'язковими для інших судів (див. Караман, згадане вище, §§ 42-43 і 64-56) ...

105. Друга вимога, що пред'являється до ведення паралельного провадження, полягає в тому, що суть *res judicata* полягає у тому, що обставини встановлені у виділеному провадженні, в якому не беруть участь інші співучасники, не повинні мати преюдиційного значення для їх справи. Статус доказів, використаних в одній справі, має залишатися суто відносним, і їх сила повинна бути суворо обмеженою обмежена цим конкретним провадженням. ... "

245. Суд зазначає, що, всупереч вищезазначеним вимогам, у цій справі рішення про закриття справи щодо Л. не передбачало оцінки компенсаторних інтересів або консультацій з заявниками з метою надання їм можливості заперечувати проти виділення справ. Суд приходить до висновку, що засудження Л. в результаті застосування угоди про визнання винуватості та прискореного розгляду поставило під загрозу його авторитет в якості свідка у справі заявників, оскільки він був змушений підтримувати показання, які він зробив для того, щоб домовитися про пом'якшення його покарання, не будучи пов'язаним присягою свідка.

246. Крім того, слід зазначити, що стаття 90 Кримінально-процесуального кодексу в тому вигляді, в якому вона була сформульована в той час, прямо наказувала *res judicata* ухвалювати рішення, навіть якщо вони були винесені в прискореному порядку. Суд нагадує про свій попередній висновок про те, що навіть якщо суди були зобов'язані засновувати свою оцінку виключно на

матеріалах і свідченнях, представлених на слуханні, це положення не вимагало, щоб суд залишався згодним з попереднім рішенням (див. Навальний і Офіцерів, згадане вище, § 236), що є справедливим і в даному випадку. Суд вважає, що у національних судів є очевидний стимул залишатися погоджуватися з висновками, зробленими в ході прискореного розгляду, навіть незважаючи на те, що ці висновки були ретельно вивчені в змагальному порядку.

247. Суд приходить до висновку, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо обох заявників.

б) тримання першого заявника в скляній кабіні в залі суду

248. Перший заявник скаржився на тримання в скляній кабіні в залі судових засідань № 635 Московського міського суду. Це конкретний пристрій у залі судових засідань вже розглядалося судом з точки зору статей 3 і 6 Конвенції (див. Ярослав Белоусов, процитоване вище, §§ 127 і 148-53 відповідно). Виявилося, що хоча умови в залі судових засідань №. 635 Мосміськсуду не досягнули мінімального рівня тяжкості, щоб являти собою порушення статті 3 Конвенції, вони представляли собою невідповідне обмеження прав підсудних на ефективну участь в судовому розгляді і отримання практичної та ефективної юридичної допомоги. Зокрема, підсудні були відокремлені від решти залу засідань склом-фізичним бар'єром, який в деякій мірі обмежував їх безпосередню участь у слуханні і унеможлиблював конфіденційний обмін думками з адвокатом. Однак суд першої інстанції, мабуть, не визнав впливу цих заходів на їх права на захист і не вжив жодних заходів для компенсації цих обмежень.

249. У цій справі, як і в справі Ярослава Белоусова (наведеному вище), використання цієї охоронної установки не було виправдано якимись особливими загрозами безпеці або проблемами порядку в залі суду, але було застосовано до першого заявника автоматично, оскільки він знаходився в попередньому ув'язненні, і без будь-яких компенсаційних заходів. Такі обставини переважали протягом більше п'яти місяців в ході судового розгляду в першій інстанції і неминуче негативно позначалися на справедливості розгляду в цілому.

250. З цього випливає, що під час судового розгляду в першій інстанції права першого заявника на ефективну участь в розгляді і отримання практичної та ефективної юридичної допомоги були обмежені, і такі обмеження не були ані необхідними, ані відповідними принципу пропорційності. Таким чином, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, взятого в сукупності з підпунктами b) і c) пункту 3 статті 6.

(с) стверджувана надмірна напруженість графіка судових засідань щодо першого заявника

251. Перший заявник стверджував, що судові засідання призначалися занадто часто і залишали йому недостатньо часу для відпочинку, що призвело до його виснаження і зниження ефективності його участі в розгляді.

252. Суд знову заявляє, що обов'язок держав відповідно до пункту 3 b) статті 6 забезпечити право обвинуваченого на захист у кримінальному судочинстві включає зобов'язання організувати розгляд таким чином, щоб не завдати шкоди здібності обвинуваченого до концентрації і зосередження уваги при захисті своєї позиції (див. справа Махфі проти Франції, № 59335/00, §§ 40-41, 19 жовтня 2004 року⁷). У тих випадках, коли обвинувачені утримуються під вартою, умови їх утримання, транспорт, харчування та інші аналогічні заходи є важливими факторами, які слід враховувати в зв'язку з цим (див., наприклад, справу Барбера, Мессеґе і Хабардо проти Іспанії, 6 грудня 1988 року, §§ 70 і 89, серія А № 146; справа Мейзіт проти Росії, № 63378/00, § 81, 20 січня 2005 року, Моїсеєв проти Росії, № 62936/00, §§ 221-222, 9 жовтня 2008 року).

253. Суд зазначає, що під час національного розгляду суд першої інстанції відхилив скарги першого заявника, пославшись на інформацію зі слідчого ізолятора про те, що перший заявник виїхав не пізніше 10 год. 15 м., і наголосив на відсутності медичних підтверджень будь-якого погіршення стану здоров'я першого заявника. Тільки в одному випадку 20 березня 2014 року, суд відклав слухання на тій підставі, що перший заявник потребував відпочинку після переведення до іншого слідчого ізолятора. Проте подальші скарги першого

7 Махфі проти Франції: Факти. Заявник, якому були пред'явлені звинувачення в скоєнні зґвалтування та крадіжки в складі злочинної групи і у якого вже були судимості за крадіжку, разом з іншим обвинуваченим постав перед судом присяжних. У перший день розгляду справи засідання суду тривало п'ять годин і п'ятнадцять хвилин. На наступний день засідання суду почалося о 9 годині 15 хвилин. О 13 годині в засіданні була оголошена перерва, і потім справа розглядалася з 14 годин 30 хвилин до 16 годин 40 хвилин, з 17 годин до 20 годин і з 21 години до 0 годин 30 хвилин. Слухання справи було відновлено о 1 годині. З посиланням на право на захист адвокат Махфі заявив клопотання про оголошення перерви в засіданні суду до наступного ранку. Це клопотання було відхилено, при цьому слухання справи відновилося о 4 годині ранку. Після двадцятипятихвилинної перерви було надано час для заключного слова захисту. Адвокат заявника виступав до 5 години ранку. До того моменту засідання суду тривало вже 15 годин і 45 хвилин. Останніми виступили обвинувачені, в тому числі і заявник. Тільки в той день засідання суду тривало в цілому 17 годин і 15 хвилин. В кінці засідання присяжні визнали заявника винним і призначили йому покарання у вигляді позбавлення волі на строк вісім років. Скарга на вирок суду з питань права, подана заявником до вищестоящего суду, була відхилена.

Право. З приводу пункту 3 і пункту 1 статті 6 Конвенції, взятих в сукупності. Європейський Суд вважає, що при розгляді кримінальної справи в суді надзвичайно важливо, щоб не тільки ті, кому пред'явлені звинувачення в скоєнні злочину, а й їхні адвокати могли б брати участь у засіданні суду, відповідати на питання і виступати з клопотаннями у справі, не відчуваючи при цьому страждань в зв'язку з надмірною втомою. Аналогічним чином життєво важливо, щоб судді і присяжні могли б повною мірою контролювати свої здібності до концентрації і зосередження уваги на тому, що відбувається в залі суду з тим, щоб належним чином слідувати ходу розгляду справи бути здатними до винесення обґрунтованого вироку. Умови, в яких проводилося судовий розгляд у справі заявника, не відповідають вимогам справедливого судового розгляду, особливо, що стосується права на захист і принципу рівності процесуальних можливостей сторін у справі. Таким чином, Європейський Суд дійшов до висновку, що в даному питанні у справі допущено порушення вимог пункту 1 статті 6 Конвенції (прийнято одноголосно).

заявника на відсутність концентрації уваги через виснаження і недосипання були відхилені як необґрунтовані.

254. У цій справі, хоча суд прийшов до висновку, що інтенсивність судового розгляду не досягнула достатнього рівня суворості, щоб кваліфікуватися як нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження у значенні статті 3 (див. пункт 188 вище), він вважає, що це вплинуло на здатність першого заявника ефективно брати участь у розгляді та давати вказівки своїм адвокатам. Він зазначає, що перший заявник і його адвокати подали численні докладні і конкретні скарги, стверджуючи, що він не міг зосередитися на слуханні через виснаження і недосипання. Однак суди визнали, що графік був обґрунтованим з урахуванням часу, проведеного заявником в суді. Вони не взяли до уваги час, витрачений першим заявником на переклад, хоча і прийняли звіт зі слідчого ізолятора, в якому зазначався час повернення о 10.15 вечора, маючи на увазі, що це залишило йому сім годин і сорок п'ять хвилин до прибуття на наступний день для слухання справи. Крім того, тривалі перевезення в поганих умовах в суди і з судів, мабуть, були звичайним явищем в Москві в той час (див. Ярослав Белоусов, цитоване вище, § § 103-11). Сукупний ефект виснаження, викликаний тривалими тюремними перевезеннями, залишають менше восьми годин відпочинку, повторюваними протягом чотирьох днів на тиждень протягом більш ніж чотирьох місяців, повинен був серйозно підірвати здатність першого заявника стежити за ходом розгляду, робити заяви, робити нотатки і інструктувати своїх адвокатів. Хоча суд визнає доводи національного суду на користь прискорення розгляду, він вважає, що в даному випадку недостатньо уваги було приділено клопотанню першого заявника про менш інтенсивний графік судових слухань.

255. Таким чином, суд вважає, що першому заявникові не було надано достатньої можливості для підготовки його захисту, що підірвало вимоги справедливого судового розгляду і рівності сторін у порушення пунктів 1 і 3 b) статті 6.

(d) висновки за статтею 6

256. Суд вважає, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з допуском Л. в якості свідка по кримінальній справі заявників після його засудження в рамках окремого прискореного провадження на підставі угоди про визнання винуватості.

257. Щодо першого заявника також мало місце порушення статті 6 §§ 1 і 3 (b) у зв'язку з надмірно інтенсивним графіком судових слухань і тривалими тюремними перевезеннями, а також статті 6 §§ 1 і 3 (b) і (c) Конвенції в зв'язку з його триманням у скляній кабіні в залі суду.

258. З урахуванням цих висновків суд не вважає за необхідне розглядати інші скарги заявників відповідно до пунктів 1 і 3 статті 6 Конвенції.

VI. Стверджуване порушення Росією статті 8 Конвенції⁸ щодо першого заявника

«...»

259. Перший заявник скаржився на те, що під час тримання під вартою йому не було надано короткострокову відпустку для відвідування його помираючої матері і, згодом, для участі в її похованні. Він також скаржився на те, що його відправили відбувати тюремне ув'язнення в дуже віддалені виправні установи, що перешкоджало контактам з його сім'єю і соціальними зв'язками. Ці скарги підлягають розгляду відповідно до статті 8 Конвенції ...»

«...»

2. Оцінка суду

а) щодо виїзду задля відвідин своєї хворої матері і бути присутнім на її похованні

266. Суд зазначає, що уряд не заперечував той факт, що першому заявникові під час тримання під вартою не було надано короткострокову відпустку для відвідування його помираючої матері або, згодом, для участі в її похованні. Він не затверджував, що той не має права на таку відпустку. Він посилався на надмірно короткий строк повідомлення про присутність під час поховання і той факт, що саме омбудсмен, а не сам заявник, звернувся з проханням про присутність. Він не навів жодних виправдань тому, що не задовольнив його попереднє прохання побачитися з матір'ю під час її важкої хвороби.

267. Суд знову заявляє, що важливим елементом права ув'язненого на повагу до сімейного життя є допомога тюремної влади у підтримці контакту з його близькими родичами (див. *Месіна проти Італії* (№. 2), №. 25498/94, § 61, ECHR 2000 X; *Курковські проти Польщі*, №. 36228/06, § 95, 9 квітня 2013 року; і *Вінтман проти України*, по. 28403/05, § 78, 23 жовтня 2014 року). Він далі знову заявляє, що відмова в дозволі бути присутнім на похоронах родича є порушенням права на повагу до сімейного життя (див. *Schemkamper проти Франції*, №. 75833/01, § 31, 18 жовтня 2005 року; *Лінд проти Росії*, № 25664 / 05, § 92, 6 грудня

⁸ Стаття 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя)

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

2007 роки; і Фельдман проти України (№2), № 42921/09, § 32, 12 січня 2012 року). Хоч стаття 8 Конвенції не гарантує особі, яка тримається під вартою, безумовне право на отримання дозволу відвідати похорон родича. У той же час Суд наголошує на тому, що навіть якщо природа становища особи, яка тримається під вартою, передбачає застосування різноманітних обмежень прав і свобод, кожне з таких обмежень, тим не менш, повинно бути виправдане як необхідне у демократичному суспільстві (див. Лінд, § 94, і Фельдман, § 34, обидва процитовані вище). Влада може відмовити особі в праві бути присутніми на похованні своїх батьків, тільки якщо є вагомі підстави для такої відмови та, якщо неможливо знайти альтернативне вирішення цього питання (див. Плоскі проти Польщі, №. 26761/95, § 37, 12 листопада 2002 року, Гімон проти Франції, №. 48798/14, §§ 44-51, 11 квітня 2019 року).

268. В даному випадку російська влада не взяла до уваги прохання першого заявника, посилаючись на тяжку хворобу його матері, і після її смерті вона визнала, що у них не було достатньо часу, щоб вжити необхідних заходів для його участі в похованні. Остання відмова не була заснована на оцінці його індивідуальної ситуації, зокрема на тому факті, що йому не було надано можливості побачити свою матір до її смерті. Тимчасові обмеження, ускладнювали планування присутності на похоронах, які не були достатньою підставою для відмови. Поховання, як правило, призначаються дуже швидко, і вони зазвичай розглядаються як термінове питання. У цьому випадку було б фізично можливо, щоб перший заявник прибув на поховання, які відбулися на наступний день в тому ж місті. Той факт, що клопотання надійшло від омбудсмена, а не від заявника, не повинен був мати значення, оскільки з її листа випливало, що клопотання було ініційовано адвокатом заявника (див. пункт 144 вище). На думку суду, рішення про відмову першому заявникові у відпустці було прийнято способом, несумісним з обов'язком держави провести індивідуальну оцінку його конкретної ситуації і продемонструвати, що обмеження його права бути присутнім на похоронах родича було "необхідним у демократичному суспільстві".

269. Таким чином, мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з відмовою першому заявникові у клопотання відвідати його важкохвору матір і згодом бути присутнім на її похованні.

б) віддалене розташування виправної установи

270. Як зазначалося вище (див. пункт 267 вище), важливою частиною права ув'язненого на повагу до сімейного життя є те, що влада дозволяє йому або їй або, в разі необхідності, допомагає йому або їй підтримувати контакт зі своєю близькою родиною і що в питанні про відвідування сім'ї стаття 8 Конвенції вимагає від держав враховувати інтереси ув'язненого і його родичів і членів сім'ї.

Поміщення засудженого до конкретної пенітенціарної установи може поставити питання відповідно до статті 8 Конвенції, якщо її вплив на його приватне та сімейне життя виходить за межі "звичайних" труднощів і обмежень, властивих самій концепції тюремного ув'язнення, зокрема з урахуванням географічного положення віддалених пенітенціарних установ і реалій транспортної системи (див., з додатковими посиланнями, Полякова та інші, цитоване вище, § 81).

271. Суд уже проаналізував російську національну правову систему в контексті географічного розподілу ув'язнених (там само, §§ 90-115) і дійшов висновку, що система не забезпечує адекватного правового захисту від можливих зловживань і що стаття 73 §§ 2 і 4 і стаття 81 Кодексу про виконання покарань не задовольняють вимогу "якості закону" (там само, § § 117-18).

272. В представлених урядом матеріалах у цій справі немає нічого, що могло б переконати суд відступити від вищевказаних висновків. Таким чином, суд приходить до висновку, що втручання в право заявника на повагу до його сімейного життя в цій справі не було "згідно із законом" за змістом пункту 2 статті 8 Конвенції.

273. Таким чином, мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з переведенням першого заявника до виправної колонії Красноярського краю.

VII. Стверджуване порушення Росією статей 10⁹ і 11¹⁰ Конвенції

«...

274. Заявники скаржилися на порушення їхніх прав на свободу вираження поглядів і права на свободу мирних зібрань. Вони стверджували, що вони були притягнуті до відповідальності за безлад на місці проведення зібрання на

⁹ Стаття 10 (Свобода вираження поглядів)

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

¹⁰ Стаття 11 (Свобода зібрань та об'єднання)

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Болотній площі, хоча, на їхню думку, це було пов'язано з владою, і що їх засудження за організацію масових заворушень було незаконним, довільним і невідповідним. Обидва заявники посилалися на статтю 11 Конвенції, а перший заявник також посилався на статтю 10 Конвенції. ...»

«...»

В. Оцінка суду

1. Обсяг скарг заявників

277. Суд зазначає, що на відміну від раніше розглянутих справ, порушених активістами, засудженими за участь у масових заворушеннях на Болотній площі, заявники у цій справі були засуджені за організацію тих само актів масових заворушень. Звинувачення проти них були засновані, з одного боку, на матеріалах спостереження, отриманих під прикриттям, і фільмі «Анатомія протесту», Частина друга, а з іншого боку, на показаннях свідка Л., що вказує на те, що заявники провели підготовчі заходи, спрямовані на вчинення ряду невстановлених актів масових заворушень. Заявники також обвинувачувалися в тому, що вони несуть відповідальність за конкретні випадки масових заворушень під час мітингу на Болотній площі 6 травня 2012 року. У своїх скаргах до суду обидва заявники зосередилися на другому пункті, оскаржуючи свою відповідальність за заворушення на Болотній площі.

278. Оскільки заявники посилалися на статтю 10 в зв'язку з подіями на Болотній площі, їх твердження стосувалися тільки питань, безпосередньо пов'язаних з проведенням зборів, не проводячи відмінності між будь-якими формами вираження думок, здійснюваними незалежно від свободи зібрань. Відповідно, за обставин цієї справи стаття 10 Конвенції повинна розглядатися як *lex generalis* по відношенню до статті 11 Конвенції, яка є *lex specialis* (див. Езелін проти Франції, 26 квітня 1991, § 35, Series A №. 202; Akarsubaşı та Alçiçek проти Туреччини, №. 19620/12, § § 31 33, 23 січня 2018 роки; і Ögür проти Туреччини, №. 19631/12, § 13, 17 жовтня 2017 року). Таким чином, скарги заявників повинні розглядатися відповідно до статті 11 Конвенції. З іншого боку, незважаючи на свою автономну роль і особливу сферу застосування, стаття 11 Конвенції повинна в даному випадку також розглядатися в світлі статті 10 Конвенції. Захист особистих думок, забезпечений статтею 10 Конвенції, є однією з цілей свободи мирних зібрань, закріпленої в статті 11 Конвенції (див. цитований вище пункт 37).

2. Встановлення фактів

279. Суд спочатку зазначає, що під час національного провадження і розгляду в суді заявники стверджували, що масових заворушень на Болотній площі 6 травня 2012 року не було. Вони стверджували, що зміна владою в

останню хвилину плану мітингу викликала протистояння між протестувальниками та поліцією і деякі окремі зіткнення, але не заворушення. Раніше суд розглядав ці події в зв'язку зі скаргами на порушення заходів безпеки, прийнятих на місці проведення мітингу на Болотній площі (див. Фрумкін проти Росії, №. 74568/12, §§ 7-41 і 102 30, 5 січня 2016 року, і Ярослав Белоусов, процитовані вище, § § 169-71). Зокрема, було встановлено, що сидячий страйк почався через несподівану зміну маршруту, про який поліція не повідомила організаторам. Крім того, було встановлено, що влада вжила недостатньо зусиль для встановлення контактів з організаторами зборів, щоб зняти напругу, викликану плутаниною в плані розташування місця проведення (див. Фрумкін, процитоване вище, § § 113-16 і 128).

280. Змагальні папери сторін у цій справі і подані ними матеріали не містять ніякої інформації, здатної змінити вищевказані висновки суду. Тому він прийме ці висновки до уваги в даній справі.

281. Суд також зазначає, звертаючись до конкретних фактів даної справи, що в рішенні від 24 липня 2014 року згадувалися матеріали спостереження, отримані під прикриттям, зокрема аудіозаписи розмов, зміст яких було частково оскаржено заявниками. Це ж рішення також ґрунтувалося на змісті фільму «Анатомія протесту», частина друга, який був заснований на епізодах, походження і достовірність яких були оскаржені заявниками рід час судового розгляду. В ході судового розгляду сторони не представили докладних повідомлень щодо цих доказів. Відзначаючи, що національні суди розглядали їх в ході змагального розгляду, в ході якого заявники мали можливість ретельно вивчити і оскаржити оспорювані докази, суд не зобов'язаний замінювати свою власну оцінку змісту і доказової цінності цих записів оцінкою національних судів або ставити під сумнів факти, встановлені на їх основі (див., зокрема, Клаас проти Німеччини, 22 вересня 1993 року, § 29, Series A №. 269, і Кудревіюс та інші проти Литви [ВП], №. 37553/05, § 169, ECHR 2015). Тому суд буде засновувати свою оцінку на версії подій, викладених в національних рішеннях.

3. Щодо прийнятності

282. Суд знову заявляє, що стаття 11 Конвенції захищає тільки право на "мирні зібрання", поняття, яке охоплює демонстрацію, де організатори і учасники мають насильницькі наміри (див. Станков та the United Macedonian Organisation Ilinden проти Болгарії, №. 29221/95 та 29225/95, § 77, ECHR 2001 IX). Тому гарантії статті 11 Конвенції поширюються на всі зібрання, за винятком тих, де організатори і учасники мають такі намір підбурювати до насильства або іншим чином відкидають основи демократичного суспільства (див. Сергій Кузнецов проти Росії, № 10877/04, § 45, 23 жовтня 2008 року; Алексєєв проти Росії, № 4916/07, 25924/08 і 14599/09, § 80, 21 жовтня 2010 року; Фабер проти Угорщини,

№ 40721/08, § 37 24 липня 2012 року; Гюн та інші проти Туреччини, № 8029/07, § 49, 18 червня 2013 року; Тараненко, згадане вище, § 66; Кудревічюс і інші, згадане вище, § 92; і Навальний проти Росії [ВП], № 29580/12 та 4 інших, § 98, 15 листопада 2018 г.). Тому необхідно визначити, чи підпадають факти цієї справи під дію статті 11 Конвенції.

283. Суд розглянув ряд справ, в яких він встановив, що збори на Болотній площі підпадали під дію статті 11 Конвенції, і визнав, що заявники в цих справах користувалися захистом цього положення в тій мірі, в якій вони не були в числі осіб, відповідальних за початкові акти агресії, що сприяють погіршенню мирного характеру зібрання (див., зокрема, згадане вище Ярослав Белоусов, § 172; Степан Зімін проти Росії, № 63686/13 і 60894/14, § 72, 30 січня 2018 роки; і Луцкевич проти Росії, № 6312/13 і 60902/14, § 94, 15 травня 2018 року). Однак суд визнав, що в натовпі могло бути кілька осіб, які сприяли початку зіткнень між протестувальниками і поліцією і чие становище можна було б порівняти з становищем заявників в вищезазначених випадках (див. Барабанов, процитоване вище, § 72).

(а) перший заявник

284. У цій справі заявник був визнаний винним в тому, що він привів ряд осіб до прориву поліцейського кордону, і свідки підтвердили, що у нього був такий намір. З огляду на, що прорив оточення призвела до ескалації насильства в критичний момент і спровокував початок зіткнень, суд вважає, що умисні дії першого заявника, що сприяли виникненню зіткнень, виходять за рамки поняття "мирне зібрання", що захищається статтею 11. Тому він відхиляє скаргу заявника як несумісну з положеннями Конвенції.

(b) другий заявник

285. Щодо другого заявника, з іншого боку, суд вважає, що засуджені його дії - тобто участь в сидячому страйку і спонукання до нього інших осіб, а також його заклики до протестуючих почати "безстрокову акцію протесту" на місці скасованого мітингу і організувати там незаконний кемпінг - не свідчили про будь-які насильницькі наміри з його боку. Жоден свідок на суді не заявив, що він брав участь у будь-яких насильницьких діях або заохочував їх; навпаки, він наполягав на "суворо мирній" формі поведінки. Важливо, що перший заявник не діяв за вказівкою другого заявника при прийнятті рішення про прорив поліцейського кордону (див. показання свідків депутата Державної Думи Іллі Пономарьова, пункт 129 вище). Таким чином, Стаття 11 може бути застосована до скарги другого заявника.

286. Суд зазначає, що скарга другого заявника не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 а) статті 35 Конвенції і що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

287. Суд встановив, що стаття 11 Конвенції може бути застосована до скарги другого заявника щодо його кримінального переслідування і засудження за організацію масових заворушень під час зборів на Болотній площі (див. пункт 285 вище). Відповідно, ці заходи були втручанням в здійснення свободи зібрань (див. Ярослав Белоусов, цитоване вище, § 172). Тому суд розгляне питання про те, чи було втручання "встановлено законом", чи переслідувало воно законну мету і чи було воно "необхідним у демократичному суспільстві", як того вимагає пункт 2 статті 11 Конвенції.

288. Що стосується законності засудження другого заявника у кримінальній справі, то суд приймає до уваги його аргумент про те, що зіткнення, що мали місце на Болотній площі 6 травня 2012 року, не могли бути кваліфіковані як "масові заворушення" за змістом статті 212 Кримінального кодексу. Як і в попередніх випадках, суд вважає, що можливість застосування цього положення не могло бути повністю виключеним і що у нього немає підстав не погоджуватися з оцінкою ситуації національними судами, зробленою в рамках їх судового розсуду (там само, § § 173-75). Тому він вважає, що засудження другого заявника у кримінальній справі було "встановлено законом". Суд також визнає, що він переслідував законні цілі запобігання заворушенням чи злочинам та захисту прав і свобод інших осіб, як стверджує уряд.

289. Переходячи до питання про те, чи було кримінальне засудження другого заявника "необхідним у демократичному суспільстві», суд зазначає, що він був засуджений до чотирьох років і чотирьох місяців позбавлення волі за організацію масових заворушень на Болотній площі і що це покарання було відбуте одночасно з чотирирічним тюремним ув'язненням, призначеним йому в рамках того ж провадження за змову з метою організації декількох масових заворушень.

290. Що стосується подій на Болотній площі, то його переконаність була заснована на тому, що, будучи одним з організаторів акції, він був відповідальний за протистояння між протестувальниками та поліцією і що, крім того, це протистояння було частиною плану вивести протест за межі виділеного периметра і створити довгостроковий табір протесту в парку.

291. Як зазначено в пункті 279 вище, суд, розглянувши доводи сторін у цій справі, продовжує робити висновок про те, що напруженість на Болотній площі виникла через неоголошені зміни владою планування території для запобігання створенню незаконних кемпінгів в парку на Болотній площі (див. Фрумкін, цитоване вище, § 106). Він також вважає достатньо встановленим, що

напруженість переросла в зіткнення з-за того, що співробітники правоохоронних органів не зв'язалися з організаторами зібрання для вирішення спору про розміщення поліцейського кордону (там само, §§ 112-115 і 126). Однак рішення суду щодо другого заявника покладало відповідальність за насильство на протестувальників і на нього особисто як одного з організаторів, не оцінюючи, в якому ступені влада сприяли погіршенню мирного характеру зборів.

292. Крім того, суд вважає, що поведінка другого заявника та його звернення до громадськості залишалися мирними на всіх етапах. Він зажадав ефірного часу на головних телеканалах Росії, закликав скасувати інавгурацію президента Володимира Путіна і провести нові вибори, а також закликав учасників зборів залишатися на місці проведення безстрокової акції протесту. Можливо, він також заохочував створення кемпінгів, імовірно натхнених рухом «Окупуй». Ці заклики, зокрема до перевищення встановленого терміну проведення зборів і створення табору, були явно незаконними, оскільки вони порушували б встановлені правила проведення представницького органу.

293. Однак жодна із заяв другого заявника не містила заклику до застосування фізичної сили або дій деструктивного характеру. Навпаки, він неодноразово закликав учасників залишатися спокійними і доброзичливими. Той факт, що деякі протестуючі могли вчинити насильницькі дії, не впливає на оцінку поведінки другого заявника за відсутності доказів того, що вони були підбурювані ним. Сам факт того, що другий заявник був одним з організаторів заходу, не є достатнім для того, щоб покласти на нього відповідальність за поведінку учасників (див. Mesut Yıldız та інші проти Туреччини, №. 8157/10, § 34 18 липня 2017 р.).

294. Точно так само насильницькі наміри другого заявника не могли бути виведені з обставин, що лежать в основі відповідного комплексу звинувачень, розглянутих в рамках того ж комплексу розглядів, а саме підготовки організації масових заворушень (крім випадку на Болотній площі). Зокрема, такі наміри не були очевидні під час заходів зі збору коштів, які він проводив до і після 6 травня 2012 року для фінансування опозиційних мітингів, навчальних занять для активістів і кампаній в засобах масової інформації. Записи переговорів, розглянуті під час судового розгляду і згадані в рішенні суду, не містили ніяких посилок на збройні або інші силові методи здійснення політичного тиску на владу. Зокрема, пропозиція про блокування залізничних ліній, зроблена в ході бесід, записаних під прикриттям і на які спиралися національні судові рішення, було приписано першому заявнику, і в будь-якому випадку ступінь насильства, пов'язаного з цією пропозицією, ще не була оцінена. Таким чином, національні судові рішення залишають відкритим питання про те, чи носила "політична нестабільність", яка нібито заохочувалася другим заявником, елемент насильства в сенсі заворушень чи масових заворушень, на відміну від пропаганди політичних

змін мирними засобами. Таким чином, національні суди опустили найважливіший елемент балансування, який вимагається згідно з принципом пропорційності при введенні санкцій за незаконне поводження під час зібрань (див. Кудревічюс і інші, згадані вище, § § 142-44, і Гюльчу проти Туреччини, № 17526/10, § § 110 17, 19 січня 2016 року).

295. Суд знову заявляє, що характер і суворість призначених покарань є факторами, які повинні братися до уваги при оцінці пропорційності втручання по відношенню до переслідуваної мети (див. Кудревічюс і інші, згадані вище, § 146). Санкції, які застосовано до демонстрантів носять кримінальний характер, вимагають особливого обґрунтування (див. Раї і Еванс проти Сполученого Королівства (ухв.), №. 26258/07 і 26255/07, 17 листопада 2009 року). Мирні демонстрації в принципі не повинні проводитися за умови загрози кримінального покарання, і, зокрема, позбавлення волі (див. Акгюль і Гель проти Туреччини, №. 28495/06 і 28516/06, § 43, 17 травня 2011 року, і інші, згадувані вище, § 83). Таким чином, суд повинен з особливою ретельністю розглядати справи, в яких санкції, що накладаються національними властями за ненасильницьку поведінку, передбачають тюремне ув'язнення (див. Тараненко, цитоване вище, § 87).

296. У цій справі засудження другого заявника у кримінальній справі ґрунтувалося не на оцінці характеру його поведінки, тобто чи були його дії і наміри насильницькими або мирними. Виправдовуючи кримінальне покарання конкретним посиленням на насильницький характер його поведінки, національна влада не застосувала норм, які відповідали б принципам, закріпленим в статті 11, і тим самим не продемонструвала, що його кримінальне засудження за організацію масових заворушень на Болотній площі відповідало "нагальній соціальній потребі» (див. Кудревічюс і інші, згадані вище, § 143).

297. Крім того, слід підкреслити, що засудження другого заявника у кримінальній справі і особливо суворість його вироку неминуче призвели б до того, що він і інші прихильники опозиції, а також громадськість в цілому відмовилися б від участі в демонстраціях і, в більш загальному плані, від участі у відкритих політичних дебатах. Ефект холодного душу цієї санкції був ще більш посилений тим фактом, що вона була спрямована проти відомого громадського діяча, і масштабним розглядом у цій справі, яке привернуло широке висвітлення в засобах масової інформації.

298. Суд приходить до висновку, що з огляду на суворість санкції, накладеної на другого заявника, і нездатності оцінити ступінь, в якій влада сприяла погіршенню мирного характеру зібрання (див. пункт 291 вище), його кримінальне засудження було заходом, який не відповідав законним цілям запобігання заворушенням та злочинам і захисту прав і свобод інших осіб. Тому в демократичному суспільстві в цьому немає необхідності.

299. Відповідно, мало місце порушення статті 11 Конвенції стосовно другого заявника.

ІХ. Стверджуване порушення Росією статті 18 Конвенції¹¹

300. Другий заявник скаржився відповідно до статті 18 Конвенції на те, що його арешт в місці проведення зібрання, домашній арешт і подальше судове переслідування були рівносильні репресіям за висловлювання критичних поглядів на адресу влади і мали на меті обмежити його політичну діяльність і перешкодити іншим особам брати участь в публічних зібраннях, організованих опозицією. Ця скарга підлягає розгляду в зв'язку зі статтями 10 і 11 Конвенції.»

«...

301. Уряд заперечив цей аргумент. Він стверджував, що другий заявник був законно засуджений за серйозні кримінальні злочини і не зміг виконати тягар доведення, продемонструвавши, що його звинувачення і засудження переслідували приховану мету.

302. Суд зазначає, що ця скарга пов'язана з розглянутою вище і тому повинна бути також визнана прийнятною.

303. Суд уже встановив, що засудження другого заявника у кримінальній справі не було необхідним у демократичному суспільстві і що воно перешкоджало або перешкоджає йому та іншим особам брати участь в акціях протесту і активно брати участь в опозиційній політиці (див. пункти 297-298 вище).

304. Суд знову заявляє, що сам факт того, що обмеження конвенційного права або свободи не відповідає всім вимогам положення, що допускає таке обмеження, не обов'язково ставить питання відповідно до статті 18. Окремий розгляд скарги за цією статтею виправданий тільки в тому випадку, якщо твердження про те, що обмеження було застосовано з метою, не передбаченою Конвенцією, представляється основним аспектом справи (див. Мерабішвілі проти Грузії [ВП], № 72508/13, § 291, 28 листопада 2017 р і Навальний проти Росії [ВП], процитоване вище, §§ 154 і далі, 15 листопада 2018 року).

305. У цій справі уявлення сторін за цією статтею по суті збігалися з їх аргументами щодо стверджуваного втручання в здійснення права на свободу вираження поглядів і права на свободу зібрань. Відповідно, у суду немає підстав вважати, що скарга за статтею 18 являє собою основний аспект справи.

¹¹ Стаття 18 (Межі застосування обмежень прав)

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

306. З урахуванням вищевикладеного суд вважає, що скарга за статтею 18 в сукупності зі статтями 10 і 11 Конвенції не піднімає окремого питання і немає необхідності розглядати питання про те, чи мало місце в даному випадку порушення цього положення.

Х. Стверджуване порушення Росією статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо другого заявника

307. Другий заявник стверджував про порушення статті 1 Протоколу № 1 Конвенції, посилаючись на постанову про накладення арешту на його майно в рамках кримінального провадження, зокрема на автомобіль і суму у розмірі 142 000 рублів, якою він спільно володів зі своєю дружиною, який залишився в силі після закінчення кримінального провадження.

«...»

В. Правова оцінка

312. Сторони не заперечують той факт, що другий заявник був законним власником вилучених грошових коштів і автомобіля або що вони становили "майно" його і його дружини для цілей статті 1 Протоколу № 1. Таким чином, рішення суду першої інстанції про арешт цих активів в очікуванні можливого цивільного позову про відшкодування шкоди являє собою втручання в його право на мирне користування своїм майном.

313. Постанова про накладення арешту на активи другого заявника становило міру, рівну контролю за використанням майна (див., з додатковими посиланнями, Міжнародний банк торгівлі та розвитку та інші проти Болгарії, № 7031/05, § 123, 2 червня 2016 року). На думку заявника, продовження застосування цього запобіжного заходу після закінчення кримінального провадження було незаконним.

314. Суд зазначає, що рішення від 24 липня 2014 року, якою другий заявник був визнаний винним в організації масових заворушень, не містило висновку про конфіскацію або звільнення майна, арештованого в ході кримінального провадження. Замість цього він продовжив термін дії рішення про накладення арешту на тій підставі, що його правопорушення призвело до цивільного позову про відшкодування шкоди. Він визначив одну приватну компанію, одне муніципальне утворення і Міністерство внутрішніх справ в якості відповідних цивільних партій. Однак ні національний суд, ні уряд не навели правові підстави, які регулюють порядок продовження арешту після закінчення кримінального провадження. Крім того, сторони не повідомили суду про будь-який цивільному розгляд щодо другого заявника, в зв'язку з яким майно залишалося під арештом. Нарешті, уряд не уточнив, які юридичні кроки заявник міг би зробити для

повернення свого майна як особа, яка засуджена в рамках даного кримінального провадження (див. пункт 310 вище).

315. Суд приходить до висновку, що накладення арешту на майно другого заявника, застосоване за рішенням від 24 липня 2014 року, не було засновано на чітких і передбачуваних правових положеннях. Тому це було незаконно.

316. Відповідно, суд вважає, що в цій справі мало місце порушення статті 1 Протоколу № 1 Конвенції щодо другого заявника.

Х. Інші ствержувані порушення Конвенції Росією.

317. Другий заявник скаржився відповідно до статті 3 Конвенції, що його здоров'я погіршилося через відсутність медичної допомоги під час його домашнього арешту і надмірної частоти та інтенсивності судових засідань. Однак, беручи до уваги всі наявні в його розпорядженні матеріали і в тій мірі, в якій ці скарги підпадають під компетенцію суду, він приходить до висновку, що в них не міститься ніяких ознак порушення прав і свобод, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Тому ця частина заяви повинна бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

XI. Резолютивна частина рішення

«...

З цих причин суд,

1. *Постановляє* одноголосно об'єднати скарги;

2. *Оголошує* одноголосно прийнятними скарги першого заявника на його викрадення і нездатність Росії та України провести ефективне розслідування його тверджень про незаконне позбавлення волі і нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження;

3. *Оголошує* одноголосно скарги першого заявника щодо стверджуваного порушення Росією статті 5 § 3, статті 6 § 1 щодо відсутності справедливого судового розгляду, статті 6 § 3 (b), (c) і (d) і статті 8 Конвенції прийнятними;

4. *Оголошує* більшістю голосів скаргу першого заявника за статтею 3 у зв'язку з надмірно інтенсивним графіком слухань і тривалими його перевезеннями до в'язниці скаргу за статтею 11 неприйнятною;

5. *Оголошує* одноголосно оголошує скарги другого заявника, що стосуються стверджуваного порушення Росією статті 5 §§ 1 і 3, статті 6 § 1 щодо відсутності справедливого судового розгляду, статей 11 і 18 Конвенції та статті 1 Протоколу № 1 Конвенції прийнятними;

6. *Оголошує*, одноголосно, інші скарги неприйнятними;

7. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення статей 3 і 5 Конвенції Росією і Україною в зв'язку з нездатністю провести ефективне розслідування тверджень заявника про незаконне позбавлення волі і нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження;

8. *Постановляє* одноголосно, що Росія не порушила пункт 1 статті 5 Конвенції щодо другого заявника;

9. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення Росією пункту 3 статті 5 Конвенції щодо обох заявників;

10. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення Росією пункту 1 статті 6 Конвенції щодо обох заявників у зв'язку з явкою Л. в якості свідка по кримінальній справі заявників після його засудження в рамках окремого прискореного провадження на підставі угоди про визнання винуватості;

11. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення Росією статті 6 §§ 1 і 3 (b) Конвенції щодо першого заявника у зв'язку з надмірно інтенсивним графіком слухань і тривалими тюремними перевезеннями, а також статті 6 §§ 1 і 3 (b) і (c) Конвенції в зв'язку з його приміщенням в скляну кабіну в залі суду;

12. *Постановляє* одноголосно, що немає необхідності розглядати інші скарги відповідно до статті 6 Конвенції;

13. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення Росією статті 8 Конвенції щодо першого заявника у зв'язку з відмовою у звільненні з-під варти і в зв'язку з його переведенням до віддаленої виправної установи;

14. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення Росією статті 11 Конвенції щодо другого заявника;

15. *Постановляє* одноголосно, що стосовно другого заявника не виникає окремого питання щодо статті 18 Конвенції, взятої у поєднанні зі статтями 10 і 11 Конвенції;

16. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення Росією статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо другого заявника;

17. *Постановляє* одноголосно,

(a) що держави-відповідачі повинні виплатити заявникам протягом трьох місяців з дати набрання рішенням суду законної сили відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції такі суми стосовно моральної шкоди, що підлягають конвертації в національну валюту за курсом, що діє на дату виплати:

(i) Російський уряд зобов'язаний виплатити першому заявнику 11 000 євро (одинадцять тисяч євро), плюс будь-який податок, який може стягуватися з заявника на цю суму;

(ii) уряд України зобов'язаний виплатити першому заявнику 4000 євро (чотири тисячі євро), а також будь-який податок, який може стягуватися з заявника на цю суму;

(iii) Російський уряд зобов'язаний виплатити другому заявнику 9 000 євро (дев'ять тисяч євро), плюс будь-який податок, який може стягуватися з заявника на цю суму;

(b) із закінченням тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховується простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсотки

18. *Відхиляє* одноголосно решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції. ...»

XII. Окремі думки суддів

«...

Спільна думка суддів Лемменс, Юдківської і Пінто де Альбукерке, яка збігається з думкою більшості

Вступ

1. Одна з основних скарг у цій справі стосується твердження про те, що пан Развозжаєв Леонід Михайлович (перший заявник) був викрадений в Україні російськими державними агентами і повернений до Росії за сприяння української влади.

Ми більшістю голосів проголосували за встановлення факту порушення Росією і Україною статей 3 і 5 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування тверджень пана Развозжаєва про незаконне позбавлення волі і нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження (див. пункт 7 резолютивної частини).

Однак ми вважаємо, що в справі є достатньо доказів, що дозволяють нам піти далі і зробити висновок про те, що, крім цього процесуального порушення, мало місце також істотне порушення статей 3 і 5 обома державами-відповідачами. Таким чином, ми шанобливо не згодні з твердженням більшості в пункті 174 рішення.

Факти справи про викрадення першого заявника

2. Факти цієї справи вражають увагу.

Пан Развозжаєв Леонід Михайлович виїхав з Москви в Україну 14 жовтня 2012 (див. пункт 53 рішення суду), через два дні після того, як Пан Удальцов (другий заявник) був допитаний про їх загальний план організації масових опозиційних заходів, після тверджень, зроблених в документальному фільмі *Анатомія протесту*, частина друга (див. пункт 36 рішення суду). 16 жовтня 2012 року Развозжаєв Леонід Михайлович прибув до Києва, а 19 жовтня 2012 року завітав до київського офісу HIAS (єврейської громади допомоги іммігрантам) - організації, яка надає допомогу біженцям при подачі заяв на отримання притулку в Україні та інших країнах. Він заповнив реєстраційні форми і потім покинув офіс на обід, в той час як його речі залишилися в офісі (див. пункт 54 рішення суду). Ці факти були підтверджені свідками, і, як справедливо зазначає більшість, вони не оспорюються урядами-відповідачами (див. пункт 175 рішення суду).

Те, що сталося далі, оспорується сторонами. За словами пана Развозжаєва, він був викрадений у фургоні співробітниками російських спецслужб, вивезений до Росії, утримувався під вартою, піддавався жорстокому поводженню і був примушений підписати визнання (див. пункт 57 рішення суду). Єдине, що український уряд повідомив нам про цей інцидент, - це те, що в 16 ч. 08 хв. Співробітник УВКБ ООН, що працює в HIAS, повідомив владі про викрадення заявника (див. пункт 55 рішення суду) і що заявник перетнув українсько-російський кордон в той же день о 8 год. 56 хв. (див. пункт 56 рішення суду). Російський уряд стверджує, що заявник був включений в список розшукуваних осіб 17 жовтня 2012 року, що він покинув Україну 19 жовтня 2012 року і що 21 жовтня 2012 року він з'явився в приміщення Слідчого комітету в Москві, де він подав письмове визнання (див. пункт 58 рішення суду). В основному, обидва уряди-респондента стверджують, що нічого поганого не сталося, або що вони не знають, що сталося.

Оцінка доказів

3. Чи правда, прямих доказів причетності українських або російських властей немає.

Однак суд вільний в оцінці всіх доказів. Доказ може впливати з співіснування досить сильних, чітких і узгоджених висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту (див., зокрема, справа Ірландія проти Сполученого Королівства, 18 січня 1978 року, § 161, Серія А № 25, і справа Ель-Масрі проти колишньої югославської республіки Македонії [ВП], № 39630/09, § 151, ЄСПЛ 2012).

Крім того, Конвенційне судочинство не у всіх випадках піддається суворому застосуванню принципу (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження). У певних обставинах, коли події, про які йде мова, повністю або в значній мірі знаходяться у винятковому віданні влади, тягар доведення може розглядатися як такий, що покладений на владу з метою надання задовільного та переконливого пояснення (див., зокрема, Салман проти Туреччини [ВП], № 21986/93, § 100, ECHR 2000 VII і DH та інші проти Чеської Республіки [ВП], № 57325/00, § 179, ЄСПЛ 2007 IV).

4. У цій справі пан Развозжаєв Леонід Михайлович дав конкретний і послідовний звіт про події, починаючи з його стверджуваного викрадення в Києві і закінчуючи його прибуттям в московське відділення Слідчого комітету (див. пункт 165 рішення суду).

Крім того, ми вважаємо абсолютно неймовірним, що пан Развозжаєв Леонід Михайлович, перебуваючи в розшуку в Росії і після втечі з Росії та підготовки клопотання про надання притулку, добровільно повернувся в Москву, щоб здатися Слідчому комітету. Єдиним розумним поясненням, також приймаючи до уваги показання свідків співробітника НІАС (див. пункт 54 рішення суду), є те, що заявник дійсно був викрадений в Києві, а потім доставлений до Москви. Оскільки між викраденням в Києві і висадкою в Москві пройшло два дні, заявник також повинен вважатися затриманим протягом цього періоду. Нарешті, приймаючи до уваги визнання, зроблене Слідчому комітету, яке абсолютно незрозуміло в даних обставинах, ми вважаємо, що розповідь заявника про жорстоке поводження під час його утримання під вартою є достовірним.

Відповідальність Росії щодо викрадення першого заявника

5. Залишається відкритим питання: Ким був викрадений, затриманий і підданий жорстокому поводженню пан Развозжаєв Леонід Михайлович?

Ми не вважаємо, що пан Развозжаєв Леонід Михайлович був викрадений своїми друзями або іншими дружніми особами. Слід вважати, що він був викрадений людьми, які цікавилися їм, а точніше, цікавилися їм як учасником попередніх демонстрацій і як людиною, підозрюваною в плануванні подальших подій. Оскільки він був доставлений до Слідчого комітету, на наш погляд, існує сильне припущення, що він був викрадений російськими державними агентами.

Це припущення підкріплюється тим фактом, що пан Развозжаєв Леонід Михайлович, хоча і знаходився в російському розшуку, зміг повернутися в Росію без затримання на російському кордоні.

Презумпція перекладає тягар доведення на російський уряд. Однак вони не змогли дати правдоподібного пояснення вищевказаним подіям. Хоча російська

влада мала можливість розслідувати ці події, вони відмовилися розпочати розслідування. Пояснення, дане в той час для цього відмови, полягало в тому, що заявник залишив Київ добровільно, повернувся в Москву на таксі, а потім прийшов до Слідчого комітету, щоб зізнатися "з патріотичних почуттів" (див. пункт 68 рішення суду). Це, на наш погляд, абсолютно неймовірно.

В силу вищевикладених причин ми не можемо не зробити висновок, що відповідальність за викрадення заявника і наступні події взяла на себе Росія.

Відповідальність України щодо викрадення першого заявника

6. А як же Україна?

Відзначимо, що розглядаються події, які відбулися до початку конфлікту між Україною і Росією.

Ми також відзначаємо, що українська влада була поінформована свідком в 4.08 про викрадення пана Развозжаєва. Згідно з офіційною інформацією, наданою українським урядом, Развозжаєв Леонід Михайлович перетнув українсько-російський кордон в 8.56 вечора, тобто майже п'ять годин по тому. В українській владі, яка повинні були знати про репутацію заявника в Росії, було достатньо часу, щоб привести свої прикордонні служби в стан бойової готовності. Але замість того, щоб звернути будь-яку увагу на заявника, коли він прибув на кордон, нібито через пункт пропуску Гоптівка, прикордонник просто поставив штамп в його паспорті і записав його прохід в офіційну базу даних. У нас є серйозні сумніви в тому, що невстановлені викрадачі могли перевезти пана Развозжаєва з України в Росію проти його волі без будь-яких підозрілих дій з боку українських прикордонників (див., наприклад, Іскандаров проти Росії, № 17185/05, § 113, 23 вересня 2010 року).

Вищенаведений перебіг подій, що передбачає, що це сталося описаним чином, дає підставу для твердження, що українська влада була причетна до передачі заявника в Росію (порівняйте зі справою Іскандарова, процитованою вище, § 114).

І тут презумпція перекладає тягар доведення на уряд-відповідача. Але, як і російський уряд, український уряд не зміг дати правдоподібного пояснення цим подіям. Вони лише пояснили, що заявник може вільно перетинати кордон, оскільки від російської влади не надходило офіційного запиту про його арешт і екстрадицію (див. пункт 167 рішення суду). Не було представлено жодних пояснень відсутності будь-якої реакції з боку прикордонників, незважаючи на той факт, що влада в Києві отримали повідомлення про викрадення заявника п'ятьма годинами раніше.

За вищезгаданих причин ми не можемо не зробити висновок, що відповідальність України також була пов'язана з викраденням заявника та подальшими подіями.

Висновок

7. Підводячи підсумок, ми вважаємо, що більшість не змогла зробити всі відповідні висновки з фактів справи. Ми вважаємо, що і Росія, і Україна несуть відповідальність за суттєве порушення прав пана Развозжаєва за статтями 3 та 5.

Спільна окрема думка суддів Лемменс, Юдківської і Келлера, яка частково збігається и частково не збігається з думкою більшості

1. Ми проголосували разом з нашими колегами за встановлення факту порушення Росією статті 11 Конвенції стосовно пана Удальцова (другий заявник) (див. пункт 14 резолютивній частині).

Нам нема чого додати щодо відповідної частини рішення.

2. Що стосується пана Развозжаєва (першого заявника), більшість вважає, що його скарга, хоча і дуже схожа, несумісна з *ratione materiae* з положеннями Конвенції (див. пункт 284 рішення) і тому неприйнятна (див. пункт 4 резолютивній частині).

Ми з повагою не згодні.

3. Більшість вважає, що пан Развозжаєв Леонід Михайлович навмисно змусив ряд осіб прорватися через поліцейський кордон, що тим самим призвело до ескалації насильства і спровокувало зіткнення. Вони вважають, що його дії виходять за рамки поняття «мирне зібрання» за змістом статті 11 (див. Пункт 284 рішення).

Факти здаються нам не дуже зрозумілими.

4. Заявник стверджував, що зіткнення з поліцією сталися через скупчення великої кількості людей, а також з-за несподіваної зміни порядку розгортання задіяних підрозділів поліції. За словами заявника, проїзд до місця зустрічі, Болотна Площа, був навмисне звужений поліцейськими, спецназом і внутрішніми військами і офіцерами в повному спорядженні. Доступ до цієї зони був явно замалий для великої кількості протестуючих. Переговори з владою про відкриття проходу не увінчалися успіхом. Заявник визнав, що сталося кілька зіткнень між протестувальниками і співробітниками правоохоронних органів, але сказав, що

вони були спонтанними і сталися через скупчення людей, викликані діями поліцейського оточення, паніки серед протестуючих і неможливості для них покинути місце.

Як зазначено в пункті 279 рішення, Суд уже розглянув події 6 травня 2012 року на Болотній площі. Що стосується розриву поліцейського кордону, він зазначив, що «біля поліцейського кордону в місці, звільненому в результаті сидячої акції протесту, виникла метушня і поліцейський кордон було розірвано в декількох місцях. Натовп із приблизно ста чоловік хлинув в порожній простір за кордоном. Протягом декількох секунд поліція відновила кордон (див. Фрумкін проти Росії, №. 74568/12, § 35, 5 січня 2016 року, з аналогічним ефектом, див. також Ярослав Белоусов проти Росії, №. 2653/13 та 60980/14, § 22, 4 жовтня 2016 г.). Це опис, який в значній мірі відповідає тому, який дав пан Развозжаєв Леонід Михайлович, робить правдоподібним припущення про те, що люди, близькі до кордону, виявилися «вимушеними» прорватися через нього через скупчення людей на площі, викликаного зростаючим числом учасників протесту, які наближалися до площі.

5. Ми визнаємо, що Суд уже заявив, що в натовпі могло бути кілька людей, які сприяли виникненню сутичок між протестувальниками та поліцією (див. Ярослав Белоусов, згадане вище, § 179; Барабанов проти Росії, (№ 1) 4966/13 і 5550/15, § 74, 30 січня 2018, Поліхович проти Росії, №. 62630/13 і 5562/15, § 77, 30 січня 2018, і Степан Зімін. проти Росії, №. 63686/13 і 60894/14, § 77, 30 січня 2018 роки; див. також пункт 283 рішення).

Однак сам факт того, що хтось «сприяв виникненню сутичок», не обов'язково виключає, що ця людина діяла мирно. Контекст дуже важливий.

6. Більшість посилається на той факт, що в ході судового розгляду проти заявників свідок заявив, що Развозжаєв Леонід Михайлович мав намір прорватися через оточення міліції (див. пункт 284 рішення). Цим свідком був пан Пономарьов, депутат Державної Думи, у якого Развозжаєв Леонід Михайлович працював помічником. Він заявив, що «він був людиною, яка запропонувала під час сидячого страйку, щоб заявники відсунули оточення міліції до узгоджених меж місця проведення зібрання, і що він сказав першому заявнику знайти сильних чоловіків для цієї мети» (див. пункт 129 рішення суду).

Ми не думаємо, що це твердження забезпечує міцну основу стверджувати, що поведінка пана Развозжаєва не була "мирною". Перш за все, пан Пономарьов говорив про те, щоб відтіснити поліцейський кордон, а не прорватися через нього. Більш того, неясно, чому пан Пономарьов доручив своєму помічникові знайти сильних людей, щоб відтіснити поліцейський кордон. Це могло статися через скупчення людей, яке ставало все більш і більш серйозним, і через відповідну необхідності відкрити прохід в зону зустрічі. У всякому разі, заяву пана

Пономарьова навряд чи можна вважати аргументом на користь того, що пан Развозжаєв навмисне прорвав поліцейський кордон, щоб почати конфлікт зі співробітниками правоохоронних органів.

7. Коротше кажучи, ми не переконані в тому, що пан Развозжаєв Леонід Михайлович продемонстрував поведінку, в результаті якої його дії вийшли за межі захисту статті 11.

Принаймні, на нашу думку, це питання має бути розглянуто по суті скарги. Саме з цієї причини ми проголосували проти оголошення його скарги неприйнятною.

Частково окрема думка судді Пінто де Альбукерке

На додаток до моєї окремої думки, яка збігається з думками суддів Юдківської і Лемменса, я не згоден з висновком про те, що скарга першого заявника про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з інтенсивністю судового засідання є явно необґрунтованою. На мою думку, дуже ранній приїзд і пізні повернення, які залишали першому заявникові менше восьми годин на день для відпочинку і відновлення сил, досягли порогу суворості, необхідного для того, щоб кваліфікувати їх як таке, що принижує гідність, поводження у значенні статті 3 Конвенції. Це говорить мені про те, що уряд навіть не прокоментував твердження заявника з цього питання (див. пункт 188 рішення суду), тим самим побічно визнавши, що стаття 3 дійсно була порушена в цьому відношенні. Тому я не розумію, чому більшість применшила це принизливе поводження, просто розглядаючи його відповідно до статті 6, а не відповідно до статті 3. Правова аргументація більшості з цього питання досить суперечлива: з одного боку, вони визнають, що "сукупний ефект виснаження, викликаний тривалими тюремними перевезеннями, залишають менше восьми годин відпочинку, повторюваними протягом чотирьох днів на тиждень протягом більш ніж чотирьох місяців, повинен був серйозно підірвати здатність першого заявника стежити за ходом розгляду, робити заяви, робити нотатки і інструктувати своїх адвокатів» (див. пункт 254 рішення суду).), але, з іншого боку, вони не визнають, що ця ж сама серйозно шкідлива поведінка призвела до приниження заявника до рівня простого предмета в руках влади. На мою думку, надзвичайно виснажливі ранні засідання і пізні повернення, надмірно напружений графік слухань і тривалі тюремні перевезення стали джерелом не тільки порушення права на справедливую процедуру за статтею 6, визнану більшістю (див. пункт 255 рішення суду), але і порушення заборони такого, що принижує гідність поводження за статтею 3, яке більшість не визнала.

Окрема думка судді Келлера, яка частково збігається з думкою більшості

1. Я згоден з судом, що скарга пана Удальцова за статтею 18 Конвенції не повинна розглядатися. Однак мені видається правильним пояснити мотивацію, по якій я прийшов до цього висновку, оскільки я не погоджувався з судом з цього питання в попередніх справах (див., наприклад, моє особливу думку у справі Каспаров проти Росії, № 53659/07, 11 жовтня 2016 року, і моє спільну окрему думку з суддями Ніколау і Дєдовим у справі Навальний і Офіцерів проти Росії, № 46632/13 і 28671/14, 23 лютого 2016 року).

2. В даному випадку я вважаю, що пан Удальцов не обґрунтував свою вимогу за статтею 18. Суть скарги за статтею 18 полягає в тому, що конвенційне право було обмежено головним чином в цілях, не передбачених Конвенцією (див. Мерабішвілі проти Грузії [ВП], №. 72508/13, § 305, 28 листопада 2017 року). В єдиному пункті своїх зауважень, що стосуються статті 18, пан Удальцов заявив, що його кримінальне переслідування може мати вплив залякування щодо нього та інших осіб, які публічно критикують уряд. Однак він не стверджував, що його переслідування було розпочато з такою метою, як "прихованій порядок денний", щоб змусити його замовкнути (контраст з Ільгар Мамедов проти Азербайджану, № 15172/13, §§ 133-44, 22 травня 2014 року). Через бездіяльність пана Удальцова в цьому відношенні суд міг розглядати тільки цілі звинувачення, заявлені урядом: запобігання заворушенням чи злочинам та захист прав і свобод інших осіб. Це законні цілі, відображені в пункті 288 рішення суду.

3. Суд погодився б з переважанням прихованої мети, такої як замовчування критики, яка чужа ідеалам і цінностям демократичного суспільства, керованого верховенством права (див. Мерабішвілі, цитоване вище, § 307). Однак, оскільки пан Удальцов не зміг заявити про наявність прихованої мети, немає необхідності розглядати статтю 18. Моя переконаність в цьому відношенні ще більше посилюється тим фактом, що другий заявник не стверджував, що "прихована мета" влади була основним аспектом цієї справи (контраст з Навальний проти Росії [ВП], №. 29580/12 і 4 інших, § 156, 15 листопада 2018 року). Як зазначає суд в пункті 305 свого рішення, його доводи щодо статті 18 по суті збігаються з доводами, наведеними в відношенні статей 10 і 11 Конвенції. Слід зазначити, що пан Удальцов знаходиться в досить жалюгідному становищі. Він зробив свою заяву в 2016 році, до того, як були ухвалені рішення по справах Мерабішвілі (28 листопада 2017 року) і Навального (15 листопада 2018 року) (див. Навальний, цитоване вище, § 165, і Мерабішвілі, цитоване вище, § 309-17). У той час, коли він висловлював свої зауваження, критерії для пред'явлення позову, можливо, не були настільки ясними в судовій практиці Суду. Проте, після Мерабішвілі і під час відсутності заяви про те, що цей аспект справи є основоположним, ніщо не може спонукати суд відхилитися в цій справі від своєї усталеної практики, яка не

пов'язана з питаннями, які він уже розглядав відповідно до інших положень Конвенції (див. Центр правових ресурсів від імені Валентин Кампеану проти Румунії [ВП], № 47848/08, § 156, ЄСПЛ 2014 року).

4. Більш того, пан Удальцов повинен був представити якісь докази, щоб оформити справу. Суд ясно дав зрозуміти, що заявники можуть покладатися на висновки і "неспростовні презумпції фактів" і що його буде легше переконати, якщо стверджувана мета є особливо ганебною або право Конвенції, про яке йде мова, є особливо значним (див. Мерабішвілі, цитоване вище, § 314).

5. Позиція пана Удальцова, як політичного активіста і члена опозиції уряду, сама по собі не вимагає розгляду за статтею 18 (там само, § 323). На жаль, він послався на статтю 18 не обґрунтувавши належним чином свою скаргу. Тому я згоден з судом в тому, що немає необхідності розглядати цей аспект його скарги.